

A polgári magyar állam időszakának az első szakaszát foglalja magába a kiegyezéstől a magyar tanácsköztársaság létrejöttéig terjedő idő. Ezalatt a bő fél évszázad alatt jött létre az a rendvédelmi modell, amely meghatározta a polgári magyar állam két világháború közötti időszakának rendfenntartását, sőt jelentős hatást gyakorolt a későbbi időszakok magyar rendvédelmére is.

Felmerülhet a kérdés, hogy miért nem terjedt ki a vizsgálatom az 1848-1849-es magyar forradalom és szabadságharc idejére is, holott ezen időszak már kétség kívül a magyar polgári állam kezdetének tekinthető. Az 1848-1849-es magyar forradalom és szabadságharc - azonban nem tekinthető a békés építkezés időszakának, bár kétség kívül létrejöttek a magyar rendvédelem polgári átalakítására tett kísérletek is. Ezek azonban a harcok miatt nem terebélyesedhettek ki és meglehetősen rövid életűek voltak, illetve a magyar vezetés sem volt egységes abban, hogy az új magyar rendvédelem milyen jellegű legyen.¹

Az 1848-1849-es magyar forradalom és szabadságharcot cári segédlettel leverő és vérbe fojtó HABSURG-hatalom — bár nem állította ugyan vissza a rendi viszonyokat és polgári jellegű közigazgatást vezetett be — azonban magyar nemzet ellenes volt. Az úgynevezett Verwirkungstheorie (jogeljátszás elmélet) hamis elmélete szerint a magyar nemzetnek ugyan voltak alkotmányos jogai, ezeket azonban az uralkodója elleni felkeléssel elvesztette. Ezen ideológia következményeként a magyar államot megszüntették, területét tartományokra osztva az Osztrák Császársághoz csatolták, a magyar nyelv hivatalos használatát betiltották stb. Ez a szabályozás ugyan 1861-től enyhült, a lényeg azonban nem változott. Ezen intézkedések — a magyar nemzettel szembeni bosszún túlmenően — azt szolgálták, hogy elősegítsék a HABSURG irányítás alatt álló, a Német Császárságra is kiterjedő és egységes német nyelvű birodalom létrehozását, amelynek a részét képezték volna a HABSURG-birodalomban élő népek is az elnémetesítésüket követően.²

A neoabszolutizmus rendvédelmi rendszerét — bár korszerű volt, azonban a magyar államot megszüntette és a nemzet felszámolására törekedett, törekvéseit pedig önkényuralmi módszerekkel igyekezett megvalósítani — nem lehetett a magyar fejlődés részének tekinteni annak ellenére, hogy a HABSURG-birodalom többi részéhez hasonlóan a Kárpát-medence területén is működött. A HABSURG neoabszolutizmus elvi alapjai nem tették lehetővé azt sem, hogy a klasszikus értelemben vett önkormányzatok szerepet kapjanak a rendvédelemben, sem pedig azt, hogy a rend fenntartását nemzeti alapokra helyezték. Az 1849. III. 4-én oktrojált összbirodalmi alkotmányban is szerepel, hogy „*A birodalom belső biztonságának őrzése összbirodalmi ügy.*”³ Ebből fakadóan pedig a központi hatalom közvetlen irányítása alá vonták az újonnan és egységes formában megszervezett csendőrséget és rendőrséget. A rendvédelem központi irányításának az Osztrák Császárságban — ellentétben a Magyar Királysággal — már voltak hagyományai. 1749-ben állították fel a bécsi udvarban az Erkölcrendészeti-, valamint Könyvellenőrző Bizottságot. Ezekből fejlődött ki — az alsó-ausztriai tartományi kormány felügyelete alá helyezett — Rendészeti Hivatal. A Rendészeti Hivatalt 1782-ben Rendőr Igazgatósággá, majd 1789-ben Kormányirodává, végül pedig 1793-ban Udvari Rendőri Hivatallá alakították. 1798-ban állították fel az Udvari Császári Bizottságot, melyet 1801-ben egyesítettek az Udvari Rendőri Hivatallal.⁴ 1849. VI. 8-án uralkodói parancs hozta létre a birodalmi csendőrséget.⁵ A csendőrség — amely a központi hatalomnak közvetlenül alárendelt katonailag szervezett fegyveres őrtestület volt — hatásköre a vidékre terjedt ki. Ezzel szemben a birodalmi rendőrség — amely a központi hatalomnak ugyancsak közvetlenül alárendelt, de polgári fegyveres őrtestület volt — hatásköre a városokat foglalta magába, azonban a községekben tovább éltek a községi rendvédelmi szervezetek. Ezek felügyeletét a birodalmi rendőrség látta el. Ellentétben a csendőrséggel — amelynek az alakulatai kizárólag a felettes szerveinek voltak alárendelve — a birodalmi rendőrség rendőri ügyekben a körzeti elöljáróknak, továbbá a helytartóságoknak voltak alárendelve, végül pedig birodalmi szinten a belügyi tárca irányítása alatt álltak.⁶ 1851-ben az uralkodó nyílt paranccsal hozta létre a Legfelsőbb Rendőrhatalóságot, de nem a belügyi tárca alárendeltségében, hanem mellérendeltségi viszonyban. Ennek a

szervezetnek az élére pedig az uralkodó Franz Johann KEMPEN von Fichtenstamot a birodalmi csendőrség felügyelőjét helyezte a csendőrfelügyelői tisztsége meghagyásával.⁷

A kisméret egység megvalósítása, a Solferino-i (1859. VI. 24.) és a Königrätz-i (1866. VII. 3.) vereség, valamint a magyarok passzív rezisztanciája arra készítette a birodalmi vezetést, hogy kompromisszumot kössön a magyarokkal. Ennek nyomán jöhetett létre a kiegyezés. A kiegyezési törvényben azonban a rend védelme nem szerepel a közös ügyek között.⁸ Mert az a két társország azaz az Osztrák Császárság és a Magyar Királyság belügyévé vált ismét, amelyet egymástól függetlenül intéztek. Mivel pedig a Magyar Királyságban a rend fenntartásának centralizált változata a közgondolkodásban összefonódott a HABSBERG önkénnyel és a nemzet elnyomásával, ezért 1867-ben visszatértek a reformkori municipalista és centralista viták során győzedelmeskedő önkormányzati rendvédelmi szisztéma elgondolásához.⁹ A HABSBERG-hatalom elnyomó tevékenységében résztvevő rendvédelmi szervezeteket azaz a birodalmi rendőrség és a birodalmi csendőrség magyarországi alakulatait pedig a magyar kormány egyébként sem vette át. Ebből fakadóan a kiegyezés után az Osztrák Császárságban tovább működött a korábbi birodalmi rendőrség a városokban, vidéken pedig a korábbi birodalmi csendőrség.¹⁰ A Magyar Szent Korona alá tartozó területeken azonban a rend fenntartása lényegében az önkormányzati rendőrségekre hárult.¹¹

A HABSBERG elnyomás alól a kiegyezés által felszabadult területeken tehát a Magyar Királyság kizárólagos kompetenciájába került a rendvédelem témaköre. A magyar politikai vezetés pedig — legalább is kezdetben — egyértelműen az önkormányzati orientáltóságú rendvédelmi modell kialakítására törekedett. A törvényhatósági törvényben¹² és a községi törvényben¹³ a rendőrhatalósági jogköröket az önkormányzatokhoz telepítették.

A magyar központi államhatalom közvetlen felügyelete alá a testőrségek, a koronaőrség, a képviselőházi őrség és — az exponált térségben működő, illetve kiemelt fontosságú szakterületeken tevékenykedő rendőrségek, illetve — a csendőrség, valamint a pénzügyőrség, továbbá a büntetésvégrehajtás kerültek.

A Magyar Királyi Nemesi Testőrséget még *Mária Terézia* alapította 1760. IX. 11-én.¹⁴ E testületbe a magyar nemes ifjúság színe-virága kerülhetett és jelentős szerepet játszott a korabeli Magyar Királyság társadalmi és kulturális közéletében. A Magyar Királyi Nemesi Testőrség tagjai azonban az 1848-1849-es magyar forradalom és szabadságharc időszakában nem a HABSBERG-ház, hanem a magyar nemzet oldalára álltak. Ezért a forradalom és szabadságharc leverését követően az uralkodó feloszlatta a szervezetet, melyet a kiegyezés kapcsán szerveztetett újjá. A testület feladatkörét mintegy 89 fővel látta el. Az újjászervezést követően már nem csupán nemes ifjakat vettek fel a testület soraiba.

A Magyar Királyi Darabont Testőrséget 1904-ben állították fel. Alapfeladatát az uralkodó által lakott épületkomplexumok őrzése alkotta. Ellentétben a nemesi testőrséggel — amelynek a tagjai döntően tiszték voltak — a Darabont Testőrség személyi állományának a derékhadát az altisztek alkották. A testület feladatát mintegy 53 fővel valósította meg.¹⁵

A testőrségek a főudvarmester alárendeltségébe tartoztak. A testőr testületek személyi állománya utánpótlását — pályázás útján a haderőtől nyerte. Az uralkodó és környezete biztonságára azonban összesen öt testőrszervezet vigyázott. Ezek voltak — a két magyar testőrszervezet mellett — az 1763-ban felállított *Arciere* (íjjas) *Testőrség*, melyben az Osztrák Császárság tiszti rangú nemes ifjai szolgálhattak.¹⁶ Az uralkodó által lakott épületek őrzése céljából hozták létre 1790-ben a 61 fős *Darabont Testőrséget*.¹⁷ Emellett működött még az 1802-ben alapított 309 fős gyalogos- és a 140 fős lovastestőrség, melyeket Burggendarmerie néven vonta össze.¹⁸

A testőrségek működési költségeit a uralkodói udvartartás költségvetéséből fedezték. Ez nem csupán az aktív korúakra, hanem a nyugállományba vonultakra is kiterjedt, mivel az udvarnál szolgálatot teljesítők nyugdíjba vonulásuk után egyrészt megkapták az udvarnál eltöltött szolgálati idejük után a fizetésüknek megfelelő nyugdíjat, másrészt pedig az aktív korukban az állam más területein eltöltött szolgálati évek és fizetés után járó nyugdíjukat is.

A testőrségek egyértelműen az udvartartás részét alkották. A kiegyezési törvényben foglaltaknak megfelelően azonban az Osztrák-Magyar Monarchiának nem volt közös államfője. Az Osztrák Császárságban a legfőbb közjogi méltóság az osztrák császári tisztség, a Magyar Királyságban pedig a legfőbb közjogi méltóság a magyar királyi tisztség volt. A

császár, illetve a király felett már nem létezett magasabb közjogi tisztség, valamint a császári és a királyi tisztséget betöltők sem voltak egymásnak alárendelve. Ebből fakadóan az udvartartás — annak részeként a testőrségek — sem képezték a közös ügyek részét. Az osztrák kiegyezési törvényben nem is szerepel az udvartartás témája. A magyar kiegyezési törvényben pedig kizárásos formában, tehát oly módon, hogy az udvartartás nem tartozik a közös ügyek közé. Ebből fakadóan mindkét társország költségvetésében szerepelt az udvartartásra előírt összeg. A magyar fél kínosan ügyelt arra, hogy a magyar király udvartartási költsége még véletlenül se legyen kevesebb az osztrák császár udvartartási költségénél.¹⁹ A két költség azonban végső soron egy udvartartás költségeit fedezte, mivel az Osztrák-Magyar Monarchia két társországának azaz a Magyar Királyságnak és az Osztrák Császárságnak a legfőbb közjogi tisztségét egyazon természetes személy töltötte be. Így tehát az Osztrák Császárság és a Magyar Királyság testőrségei ugyanazt a természetes személyt, azaz *Ferenc Józsefet* és közvetlen környezetét őrizték.²⁰

A Magyar Királyi Nemesi Testőrség volt felelős a Magyar Szent Korona területén a magyar király biztonságáért, míg az Osztrák Császárság területén az osztrák testőrségek. Ez azonban nem jelentette azt, hogy az uralkodót és kíséretét nem követhették a Magyar Királyság területén az osztrák testőrségek tagjai is, ugyanúgy ahogyan a Magyar Királyi Nemesi Testőrség tagjainak is követniük kellett a magyar királyi tisztséget betöltő személyt mindenhol a Magyar Királyság területén kívül eső térségekre is.

A Magyar Királyi Koronaőrőség lényegében a Magyar Szent Korona létrejöttétől működött, legalább is az elődszervezeteit is figyelembe véve. A Magyar Szent Korona őrzését kezdetben az egyház valósította meg, majd e feladatot — még a középkorban — világi szervezet vette át. A koronaőrőség az egyik legrégebbi magyar őrtestület, amely egyben — a funkciójából fakadóan — a legtekintélyesebb szervezet is volt. A koronaőrőség személyi állományának az utánpótlását — a testőrségekhez hasonlóan — a haderő személyi állománya köréből nyerte pályázat útján. A testület kislétszámú szervezet volt a személyi állomány mindössze 58 főt tett ki. A testület feladatát a Magyar Szent Korona és a koronázási ékszerek őrzése alkotta. A Magyar Szent Koronát és a koronázási jelvényeket a Budai Királyi Várban létrehozott páncélteremben őrizték. A koronaőrőség a koronaöröknek volt alárendelve, akiket az országgyűlés — az uralkodóval egyetértésben — kért fel e tisztségre. A koronaőri tisztség az ország legfőbb közjogi méltóságai közé tartozott.²¹

A Magyar Királyi Képviselőházi Őrség szervezetét viszonylag későn, 1912-ben hozták létre a gróf TISZA István elleni sikertelen merénylet nyomán. A testület létszáma mintegy 58 fő volt. A képviselőházi őrség a magyar országgyűlés házelnökének az alárendeltségébe tartozott. A testület feladatát az országházon belüli rendfenntartás alkotta.²²

A dualizmuskori Magyar Királyságban tehát a két magyar testőrség és a koronaőrőség, valamint a képviselőházi őrség összesen mintegy 258 fővel — a vizsgált időszakban ugyan több ízben módosították e testületek létszámát, de sohasem jelentős mértékben — látta el az ország legfőbb közjogi tisztség viselőjének és a koronának, valamint a koronázási jelvényeknek, továbbá a törvényhozó testületnek az őrzését. E testületek szolgálatellátásának a jellege azonban némiképp eltért a XXI. század kezdetén megszokottól. Nevezetesen elsősorban díszelgő jellegű őrzéseket valósítottak meg. Az egyenruhájuk pedig mind a négy szervezet esetében — egymástól eltérő formában ugyan, de — díszes és a magyar motívumok által meghatározott díszítettségű volt.

A kevésbé látványos tevékenységet — elsősorban a testőrszervezetek tekintetében — a területileg illetékes detektív testületek személyi állományának e feladatkörre szakosodott csoportjai látták el. Az uralkodó nyilvános utazásai, vagy a Magyar Szent Korona és a koronázási jelvények bemutatásai alkalmával a területileg és feladatkör tekintetében illetékes magyar rendvédelmi testületeket is bevonták az őrzési feladatok teljesítésébe.²³

E négy testület nem a minisztériumokhoz való tartozás miatt — a testőrségek a főudvarmester, a képviselőházi őrség az országgyűlés elnöke, a koronaőrőség pedig a koronaörök alárendeltségébe tartozott — sorolható a magyar rendvédelem szervezetei közé, hanem az alapfeladatukból következően. Mégpedig nem azért mert a személyi állományukhoz tartozó 258 fő döntő jelentőségű lett volna a magyar rendvédelem tekintetében. E testületek feladatait azonban olyan őrző-védő tevékenység alkotta, amelyik kulcsfontosságú

volt az állam működése tekintetében. Az államfő, a törvényhozó testület és a magyar államiság jelképeinek az őrzése, illetve ezen személyek és tárgyak biztonságának az esetleges sérülése az állam működésére kedvezőtlen befolyást gyakorolhatott volna. E négy szervezet tehát nem közvetlen, hanem közvetett formában gyakorolt hatást a közrendre, vagy ahogyan a kortársak nevezték a közbátorságra.

Az utóbbi években egy téveszme is elterjedt arra vonatkozóan, hogy a koronaórség a honvédséghez tartozott volna. Bizonyára a kortársak lepődnének meg a leginkább, ha ezen képtelenséggel szembesültek volna. A valós helyzet ugyanis az volt, hogy minden katona személyében a honvédelmi tárcához tartozott függetlenül attól, hogy az a testület, ahol szolgálatot teljesített mely minisztérium vagy szervezet irányítása alatt állt. Így tartoztak például a Magyar Királyi Csendőrség személyi állományának a tagjai személyükben a Magyar Királyi Honvédelmi Minisztériumhoz, mivel a csendőr személyében katonának minősült annak ellenére, hogy a testület azaz a Magyar Királyi Csendőrség teljes egészében a Magyar Királyi Belügyminisztériumhoz tartozott.²⁴ Ugyancsak — némi utólagos magyarázattal — félreértelmezhető az a körülmény, hogy a négy testület működése anyagi természetű biztosításának teendőit milyen szervezethez csatolták. Könnyű belátni azt, hogy 100 fő alatt szervezetek számára értelmetlen lett volna önálló „hadtápszolgálatot” létrehozni, ehelyett a honvédség pénzügyi anyagi szolgálatát bízták meg azzal a feladattal, hogy e testületek működésének a feladatait is biztosítsa. Ebből a két körülményből azonban azt a következtetést levonni, hogy a koronaórség a Magyar Királyi Honvédelmi Minisztériumhoz tartozott volna nyilvánvalóan téves értelmezés.

A testőrségek, a koronaórség és a képviselőházi őrség a korabeli magyar rendvédelem fontos és látványos részei voltak ugyan, azonban koránt sem alkották a magyar rendvédelem meghatározó részét. A dualizmuskori magyar rendvédelem két fő tartópillérét a Magyar Királyi Csendőrség és a magyarországi rendőrségek képezték.

A Magyar Királyi Csendőrség — amelyet 1881-el kezdődően állítottak fel²⁵ — 12 000 fővel működő és a központi államhatalomnak közvetlenül alárendelt, katonailag szervezett fegyveres őrtestület volt, amelynek a működési területe a törvényhatósági jogú városok kivételével kiterjedt a Magyar Szent Korona alá tartozó térség egészére. A tiszti kar — amely a Ludovika Akadémia diplomájával rendelkezett — a személyi állomány 5 %-át alkotta. A testület tagok 90%-át a legénység tette ki, amely a honvédség altiszti karának a jellegével bírt. A fennmaradó 5 %-ba tartoztak a gazdászok, orvosok és a testület működtetéséhez szükséges speciális képzettségű egyéb szakszemélyzet. A tiszti kar tagjai hatósági személyként a lakossággal nem kerülhettek közvetlen kapcsolatba. Feladatukat az irányítás, ellenőrzés és a képzés, illetve továbbképzés alkotta. A végrehajtó szolgálatot — beleértve a nyomozó tevékenységet is — teljes egészében a legénység valósította meg, a tiszti kar csak az ellenőrző szolgálatban vehetett részt. A legénység szinte kivétel nélkül az őrsőkön teljesített szolgálatot. A testület alapszervezeti egysége az őr volt, amelynek a létszáma általában 5 és 20 fő között mozgott és egy őr működési területe több falura is kiterjedt. Az őrök működési területét a terep jellegétől és a növényi takarótól valamint az úthálózattól illetve a népesség számától, elhelyezkedésétől és a bűnügyi fertőzöttségétől függően állapították meg. A csendőrök szolgálatukat gyalog portyázva valósították meg, bár — főleg a sík területeken — lovas őröket is működtetett a testület. Az őrökon kizárólag a legénység tagjai teljesítették szolgálatot. A testület szervezetében jelen voltak az ideiglenes és az állandó különítmények is, amelyek általában tisztek irányítása alatt álltak. Különítményeket döntően a közbiztonság tekintetében exponált területeken hoztak létre. Ilyenek lehettek például az ideiglenes különítmények tekintetében a fürdőidényben a fürdőkülönítmények, vagy az állandó különítmények tekintetében a bányász kolóniáknál, illetve az uralkodó gödöllői kastélyánál szolgálatot teljesítő csendőr különítmény. Az őröket a szakasz-parancsnokságok, azokat pedig a szárny-parancsnokságok irányították, végül pedig — több vármegyére kiterjedően — működtek a kerület-parancsnokságok. A dualizmus időszakában — szervezetfejlesztés nyomán — a 64 vármegyére kiterjedően nyolc kerület-parancsnokság működött. A testületet irányító szervezeti egység pedig a megalakulás évtizedét leszámítva a csendőrfelügyelőség volt. A felügyelőség kettős alárendeltségben tevékenykedett. A személyi ügyek tekintetében a honvédelmi, az összes többi ügy vonatkozásában pedig a

belügyi tárca alárendeltségében végezte teendőit. **(I.sz. melléklet)** Valamennyi parancsnokság mellé kislétszámú csendőr őrsöt is szerveztek a parancsnokság működésének biztosítása céljából. Amennyiben pedig több parancsnokságot telepítettek egy településre, azokat egy elhelyezési körletbe koncentrálták, amelynek a biztosítására egy őrsöt szerveztek.²⁶ A Magyar Királyi Csendőrség nem volt hatóság, viszont a közigazgatási és a bírósági felszólításoknak köteles volt eleget tenni, ha az azokban foglaltak harmonizáltak a törvényekben rögzítettekkel. A megfelelőséget a csendőr tisztek döntötték el, ami ellen az irányító tárcához lehetett fellebbezni.

A Magyar Királyi Csendőrség tartotta fenn a rendet az ország területének és a lakosság többségének a körében. Ekkor még a lakosság döntő többsége a falvakban élt. A testület büntelfelderítési mutatói 90 % körüliek voltak. Ilyen eredményt azóta sem tudott elérni a magyar rendvédelem egyetlen szervezete sem. A Magyar Királyi Csendőrség a társ rendvédelmi testületekhez viszonyítva nem rendelkezett különleges jogokkal és a felszereltsége sem volt különleges. Fegyverük karabély és kard, illetve lovasoknál és tisztelnél pisztoly volt. Az egyenruhájuk pedig lényegében katonai ruházat volt, mely csak a színezésében és néhány apróbb ruházati cikk tekintetében tért el a haderőben rendszeresítettől, mint például a csendőrkalap. A testület kiváló teljesítménye egyértelműen a személyi állomány képességeiből fakadt.²⁷

A dualizmus időszakában még csupán az állami rendvédelmi testületek személyi állomány körében volt kötelező az elemi iskolai végzettség. Az önkormányzati rendőrségek tagjai között általában 20 % körüli volt az analfabétizmus. A csendőr tiszti kar szellemi szintje is kimagasló volt a Ludovika Akadémia-i végzettség által, mivel a korabeli társadalomban az érettségizetteknek a lakosság egészéhez viszonyított aránya jóval szerényebb volt mint napjainkban a diplomásoknak a lakosság egészéhez viszonyított aránya. A tiszteket és a legénységet gondosan válogatták. A legénységgel szembeni felvételi követelmény nem csupán az elemi iskolai végzettség volt, hanem egészségügyi és pszichikai szempontokat is figyelembe vettek, továbbá a nemzethűség és a bűnügyileg fertőzetlen környezetből való származás is fontos szempont volt a felvételi eljárás során, melynek eredményes teljesítése nyomán hároméves próbaszolgálat követt. Ennek a teljesítése nyomán vált véglegesíthetővé a próbacsendőrről. A testület szolgálat-szervezése és szolgálatellátási metodikája eredményezte a szervezet kitűnő hatásfokát, amelyet azonban gyengébb minőségű személyi állománnyal aligha lehetett volna elérni.²⁸

A magyarországi rendőrségek képezték a dualizmuskori magyar rendvédelem második pillérét. Ebben az időszakban még nem alakult ki egységes magyar rendőrség. Állami rendőrség működött a fővárosban²⁹, a vámhatárokon³⁰ — azaz a magyar-román és a magyar-szerb határokon —, továbbá a fiumei városi rendőrségből meglehetősen későn kialakított Magyar Királyi Fiumei Rendőrség.³¹ A többi rendőrséget az önkormányzatok működtették. Az önkormányzati rendőrhatalom jogkörök érvényesítése céljából. A XIX. század hetvenes éveire azonban nyilvánvalóvá vált, hogy az önkormányzati rendőrségi modell megbukott. A legszembevetőbb különbség a lakosság igényei és a helyi rendőri szervezetek teljesítése között a falvakban volt.³² Ekkor döntött úgy TISZA Kálmán, hogy a csendőrséget ismét bevezetik a Magyar Királyságban de már mint a magyar kormány alárrendelt nemzeti szervezetet. A csendőrségi szervezettípusnak a XIX. század volt a diadal százada. Európa valamennyi országában bevezették a csendőrség intézményét, mivel a rendőrségeknél gyorsabban, hatékonyabban és olcsóbban és tartósan teremtett rendet vidéken. A testület a Magyar Királyságban is beváltotta a hozzá fűzött reményeket. Így vált Magyarországon, illetve az egész kontinensen — a Brit-szigeteket kivéve — a csendőrség a rendvédelem részévé, amelynek az eredetét a francia kutatók a XIII. századig vezetik vissza, amikor a testület a haderő rendfenntartó szervezete volt, majd a lakosság igénye nyomán fokozatosan terjedt ki a hatásköre a civil lakosságra békeidőszakban is a Francia Királyság teljes területén. BUONAPARTE Napóleon a testületet modernizálta, e szervezetet pedig a Francia Császárság vazallus államaiban — a francia közigazgatási minta részeként — bevezették. BUONAPARTE Napóleon bukását követően azonban a volt vazallus országokban a csendőrséget — annak kitűnő teljesítménye miatt — nem szüntették meg, sőt ott is bevezették, ahol korábban ezen szervezettípus nem volt, jelen.³³

A Magyar Királyi Csendőrség létrehozásával azonban nem szüntették meg a kistelepüléseken az önkormányzati rendőrségeket mindenütt. Amelyik kistelepülés akarta, az a továbbiakban is fenntarthatta a rendőrségét. A törvényhatósági jogú városokban azonban nem volt ilyen választási lehetőség, mivel ezen települések hatósági területére nem terjedt ki a Magyar Királyi Csendőrség hatásköre, bár 1882-ben a magyar országgyűlés törvényt alkotott arra vonatkozóan, hogy a törvényhatósági jogú városok térítés ellenében igénybe vehetik a csendőrséget a hatósági területükön.³⁴ Ezzel számos város élt is a külterülete tekintetében. A törvényhatósági jogú városi rendőrségek azonban továbbra is a magyar rendvédelem gyenge láncszemét alkották. Az önkormányzati rendőrök a fegyvereiket önállóan szerezték be, ebből fakadóan pedig a használhatatlanság határát súroló lőfegyvereket vásárolták meg. A magyarországi önkormányzati rendőrségek lőfegyvere akkor vált viszonylag egységessé, amikor a Magyar Királyi Csendőrségnél a forgópisztolyokat lecserélték a Frommer-féle öntöltő pisztolyokra. Az így felszabadult forgópisztolyokat pedig — amelyek használható, jó állapotban voltak — kedvezményes áron felajánlották az önkormányzati rendőrségek tagjai számára. A rendőrök általában éltek is a kedvező vételi lehetőséggel.

A magyarországi rendőrségek önkormányzati rendőrségei legénységi állományú tagjainak egy része nem rendelkezett elemi iskolai végzettséggel sem. Az ő létszámarányuk testületük személyi állományának létszámához viszonyítva rendőrségenként változott ugyan, azonban átlagosan 20%-nak tekinthető az analfabéta rendőrök száma, amely a dualizmus kezdetén valamivel több, a kor végén pedig csekélyebb volt. Az analfabéta rendőrök számára nem lehetett tanfolyamot indítani, ezért a szolgálat ellátására az új rendőröket úgy készítették fel, hogy tapasztalt rendőr társaságában küldték ki őket szolgálatra. Beérkezésüket követően pedig a mentorálásukra felkért rendőr tiszt (tisztviselő) kikérdezte az újoncot a szolgálatban tapasztaltakról és felhívta a figyelmét arra, hogy mi lett volna a helyes cselekvés, illetve intézkedés. Ezt addig folytatták, amíg a szolgálatból bevonuló újonc rendőr elfogadható tevékenységről számolt be.³⁵

Ismeretlen volt a rendőr tiszt fogalma a korabeli Magyarországon. Rendőr tisztviselőnek nevezték a rendőr tiszteket, ami kiválóan megfelelt annak a helyzetnek, hogy a rendőrségek — mai fogalmaink szerint — tisztjeire ugyanazok a szabályok és képesítési elvárások vonatkoztak, mint a köztisztviselőkre. Jogtudori oklevéllel csak a rendőrkapitányoknak kellett rendelkezniük. Az önkormányzati rendőrségek esetében pedig a rendőrtisztviselőket is hat évre választották, mint az önkormányzati tisztviselőket. Ez alól csupán a rendőrkapitányok jelentettek kivételt, akiket a főispán nevezett ki a kormány intencióinak megfelelően élethossziglan (nyugdíjba vonulásukig). Ebből fakadóan pedig a rendőr tisztviselők egzisztenciája legalább is hat évnél hosszabb távon attól függött, hogy újraválasztják, vagy sem. Az újraválasztásnak pedig megfelelő helyi notabilitás támogatásának a hiányában nem sok esélye volt. Az önkormányzati rendőrségek tagjainak a fizetése. És a nyugdíja is településenként változott, abban azonban egységesnek bizonyult, hogy általában kedvezőtlenebb volt az állami rendvédelmi testületek tagjai számára biztosítottaknál. Ilyen körülmények között az önkormányzati rendőrségek tisztviselői (napjaink terminológiája szerinti tisztjei) maguk kezdeményezték az önkormányzati rendőrségek államosítására irányuló mozgalom elindítását.³⁶

A Magyar Rendőrtisztviselők Országos Egyesülete (MROE) az egyesület kiváló szakemberével — aki Nyugat-Európa nagyvárosainak a rendőrségeinél már tanulmányutat is tett és magyarországi rendőrkapitányi tapasztalatokkal is rendelkezett — megíratta a rendőrségek államosítását indítványozó könyvet, amelyet eljuttattak a kormányfőhöz is, ahol az kedvező fogadtatásra talált. A MROE felvetését kedvező helyzetben tette meg, mivel a városok költségvetésének tetemes részét alkotta a rendőrség fenntartása. A városok vezetése örült annak, hogy oly módon szabadulhat meg a városi rendőrség kiadásaitól, hogy a rendőrség megmarad.

A dualizmus időszaka a magyar közigazgatás történetében a központosítás időszaka. Igaz ugyan, hogy a későbbi korszakokhoz képest a központosítás a dualizmus alatt még csupán gyerekcipőben járt, azonban a korábbi időkhez képest mégis jelentős központosításon esett át a magyar állam. Ebbe a tendenciába pedig kitűnően illeszkedett a rendőrség államosításának az ideája. Az országgyűlés 1912-ben felkérte a belügyminisztert arra, hogy

1914-ben nyújtsa be a tárca törvényjavaslatát a magyarországi rendőrségek államosítására vonatkozóan. A tárcánál külön osztályt hoztak létre a javaslat kidolgozására. A törvényjavaslatot a tárca 1914-ben be is nyújtotta, azonban az országgyűlés visszaküldte azt átdolgozásra. Újabb benyújtásra pedig már — a háború kitörése miatt — nem került sor.³⁷

A magyar rendvédelmi modell két pillérttestület típusa közül kétség kívül a rendőrségi rész volt a gyengébb. Ez azonban nem jelentette azt, hogy a rendőrségek mindenben alacsonyban teljesítettek. A rendőri szolgálatteljesítés tekintetében jelentős eltérés volt az egyes városok között. Emellett pedig a rendőrtisztviselők legjobbjai igyekeztek olyan újításokat bevezetni, amelyek a Magyar Királyság valamennyi rendőrségének a javára válhattak. Ide sorolható például, hogy a kontinensen elsőként vezették be az újlényomat szerinti azonosítást, létrejött a fővárosi rendőrség szervezetében a bűnügyi nyilvántartás, melyet a vidéki rendőrségek is használhattak, illetve a későbbiek során információikkal gyarapíthatták is, továbbá a fővárosi rendőrség a tiszti kara számára időnként továbbképző jellegű tanfolyamokat szervezett. E tanfolyamokra a hazai és — az európai nagyvárosok rendőrségeihez tanulmányútra küldött fővárosi rendőrtisztek tolmácsolásával — a külföldi legújabb bűncselekmény típusok és azok leleplezésének a legkorszerűbb eljárásait ismertették. E tanfolyamokra pedig meghívták a vidéki rendőrségek képviselőit is, akik a tanfolyamot követően visszatérve anyaszervezetükhöz multiplikároként tájékoztatták a helyi rendőröket a fővárosi rendőrségnél hallottakról.

A vidéki rendőrségeknek nem csupán a fegyverzete és az öltözéke volt tarka, hanem a szolgálati szabályzata és szervezete is. Mivel a Magyar Királyságban a törvények az ország egész területén egységesek voltak, így a törvényi alap is egységes volt. Az önkormányzatok azonban az általuk létrehozott rendőrség szolgálati szabályzatát saját hatáskörükben állapíthatták meg, így ahány rendőrség létezett, annyiféle szolgálati szabályzat volt. Hasonló volt a vidéki rendőrségek szervezeti felépítése is. Nem volt két egyforma szervezeti felépítésű önkormányzati rendőrség. Bizonyos mértékig azonban a szervezeti felépítések hasonlítottak egymásra. Szinte minden rendőrségnél megtalálható volt például az elnöki osztály, vagy a fogda, nagyobb rendőrségeknél pedig a — budapesti rendőrség mintájára kialakított detektív testület. Komolyabb bűnügyek esetében a kis rendőrségek általában a legközelebbi nagyváros rendőrsége detektívtestületének segítségét kérték a szövevényes bűnügy számainak a kibogózása érdekében. A nagyobb vidéki városok rendőrségeinek a szervezeti differenciáltabbak voltak a városokban előforduló bűnügyi típusoknak megfelelően. A kisebb városokban ilyen differenciálások nem jöttek létre.³⁸ (II.sz. melléklet)

A dualizmuskori Magyar Királyság rendvédelmébe a két pillérszervezeten — azaz a Magyar Királyi Csendőrségen és a városi rendőrségeken — kívül, illetve a testőrségek, koronaőrség és a képviselőházi őrség mellett résztvett még a Magyar Királyi Pénzügyőrség és a fogházőrségek is. A magyar rendvédelemhez sorolhatók továbbá az úgynevezett törvényhatósági jogú személyek — gátőrök, erdőőrök, pályaőrök, mezőőrök stb. — csoportjai is.

A Magyar Királyi Pénzügyőrség a dualizmuskori magyar rendvédelem azon testülete volt, amelynek a szervezeti kialakításakor a magyar kormány átvette a kiegyezés előtti birodalmi pénzügyőrség (Finanzwache) magyarországi szervezeti elemeit és az ott szolgálatot teljesítő személyi állomány egy részét. Az első magyar pénzügyőr szolgálati szabályzatokat a korábbi német nyelvű szabályzatokból fordították magyarra. A Magyar Királyi Pénzügyőrség alapvető feladata az állam jövedéki monopóliumából fakadó teendőinek az ellátása volt. A testület polgári fegyveres őrtestület formájában működött, a pénzügyi tárca alárendeltségébe tartozóan és a Magyar Szent Korona alá tartozó területekre kiterjedő hatáskörrel. A testület ruházata, fegyverzete és szervezete egységes volt és a testület önálló rangrendszerrel rendelkezett.

A dualizmus időszakában a Magyar Királyságban 19 pénzügyi szakhatóság működött. Ezen szervezeteket fogták össze megyei szinten a pénzügyigazgatóságok. A pénzügyigazgatóságok fokozatosan épültek ki. A XX. század elejére már szinte valamennyi vármegyében működött pénzügyigazgatóság. A 19 pénzügyi szakhatóság közül azonban nem mindegyik szervezet működött valamennyi vármegyében. A pénzügyőrség azonban jelen volt valamennyi vármegyében. A pénzügyőrség alap szervezeti egységét a szakasz alkotta, melynek a működési területe általában több településre terjedt ki. A pénzügyőr szakaszoknál a

pénzügyőr legénysége teljesített szolgálatot. Több szakasz irányítását látta el egy-egy pénzügyőri biztosi kerület, melynek az élén már pénzügyőr tisztek teljesítettek szolgálatot. A vármegyékben működő pénzügyőr biztosi kerületek felügyeletét pedig a megyei pénzügyigazgatóság kebelében működő pénzügyőr tisztek csoportja valósította meg. Az országos irányítás teendőit pedig a pénzügyi tárca szervezetében létrehozott pénzügyőr osztály látta el.³⁹ **(III.sz. melléklet)**

Mivel a katonai határőrvidék az 1848-1849-es magyar forradalom és szabadságharcot követően is fennmaradó részének a visszapolgárosítása nem volt egyszerű feladat, ezért e térségre kiterjedően 1872-től 1886-ig működtetett úgynevezett vám- és adóőrséget is felállítottak, amelyet a visszapolgárosítási folyamat befejeztével integráltak a Magyar Királyi Pénzügyőrségbe.

A Magyar Királyi Pénzügyőrség szolgálati feladatait mintegy 5500 fős létszámmal valósította meg.⁴⁰

A dualizmus időszakában — a neoabszolutizmus idején egy szervezetbe integrált — adó- és vámhivatalokat 1872-ben szétválasztották. A vámhivatalok és a pénzügyőrség is eltérő szervezetben működtek, de — más pénzügyi szakhatósághoz hasonlóan — a területileg illetékes pénzügyigazgatóságok felügyeletével.⁴¹

A büntetés-végrehajtás új szervezet volt a magyar rendvédelmi testületek között. A kiegészítést követően a börtönöket kivonták a közigazgatási szervezetek alárendeltségéből és azokat az igazságügyi tárca kompetenciájába helyezték. Ezzel párhuzamosan létrehozták Európa legkorszerűbb büntetés-végrehajtási szabályzatát „Házszabályok” elnevezéssel és elkezdődött a többfokozatú, valamint a polgári elveknek megfelelő objektumrendszer kiépítése is.⁴²

A magyar börtönügy polgári újjászületésének részeként alakult ki a börtönőri szervezet is. A börtönök őrzését az elítéltek felügyeletét mintegy 3000 főnyi fegyőr valósította meg. A fegyintézetek igazgatóit ellenőreit és írnokait, stb. az igazságügyminiszter nevezte ki. A felügyelői személyzetet (fegyőröket) pedig az intézet igazgatók állították szolgálatba. Így a fegyőrök a fegyintézetek igazgatóinak a fegyelmi hatáskörébe tartoztak. Lényegében a klasszikus értelemben vett országos büntetés-végrehajtási testület helyett inkább büntetés-végrehajtási intézeti testületek jöttek létre, amelyek azonban egységes szabályzattal, öltözékekkel, rangrendszerrel rendelkeztek.⁴³

A dualizmuskori Magyar Királyság határőrizete érdekesen alakult. Az Osztrák Császárság és a Magyar Királyság közös határán nem volt őrzés, mivel — a csaknem 10 évente megújított vámszövetségből fakadóan⁴⁴ — e határt mindkét ország polgárai és áruai bárhol és bármikor átléphették. Határőrizetre csupán a vámhatárokon volt szükség. Mindkét társország az Osztrák-Magyar Monarchia vámhatárvonalait ellenőrizte csupán.⁴⁵

A Magyar Királyság határőrizeti gyakorlatának az volt a lényege, hogy a határvonal őrzésére nem hoztak létre külön testületet, hanem ehelyett a rendvédelmi testületek határmenti szervezetire bízták azon részhatárőrizeti feladatokat, amelyek többé-kevésbé harmonizáltak ezen testületek alapfeladataival. Ezen a helyzeten az sem változtatott, hogy 1906-ban létrehozták a Magyar Királyi Határrendőrséget, amelynek már az alapfeladata volt a határőrizet, azonban a klasszikus határőrizeti hármas feladatrendszerből azaz a határvonal őrzéséből, a határforgalom ellenőrzéséből és a határrend betartásából csupán a határrend betartását és a távolsági határforgalom ellenőrzését valósította meg amellet, hogy a határőrizetben résztvevő és abba esetenként bevonható rendvédelmi erők irányítását is ellátta.⁴⁶ **(IV.sz. melléklet)**

Kezdetben a magyar-román és a magyar-szerb határszakaszt kizárólag a Magyar Királyi Pénzügyőrség vámhatárvonallal rendelkező szakaszai őrizték a szokásos pénzügyőrségi feladataik ellátása mellett. Ebbe a tevékenységbe csatlakoztak be a Magyar Királyi Csendőrség vámhatárvonallal rendelkező őrsői, ugyancsak a szokásos csendőrségi teendők ellátása mellett. A csendőrség azonban a határőrizeti feladatokat is ellátó szervezetét speciális szervezeti elemekkel is gyarapította, illetve a határőrizeti teendők ellátásában résztvevő személyi állományát jelentősen növelte.⁴⁷

A határforgalom ellenőrzését kezdetben a közeli városok rendőri szervezetéből kikülönített csoportok látták el a határátkelőhelyeken, korabeli szóhasználat szerint

határkapuknál. Ezt a feladatot — a Magyar Királyi Határrendőrség felállításával — a határrendőrség oly módon vette át, hogy a testület a távolsági határforgalom ellenőrzését, a határszéli csendőrség épedig a kishatárforgalom felügyeletét látta el.⁴⁸

A határrend betartatásának teendőit eredetileg a vámhatárvonallal rendelkező járások szolgabírói kirendeltségei valósították meg, a határrendőrség felállításával azonban e feladatkört is a testület vette át.⁴⁹

A dualizmuskori magyar rendvédelmi modell részeként a korabeli magyar határőrizeti modell is önkormányzati jellegű volt, hiszen a határvonal őrzésének a kivételével a többi határőrizeti részteendőt, azaz a határforgalom ellenőrzését és a határrend betartatását a közeli városok önkormányzati rendőrségeinek részlegei, illetve a területileg illetékes megyei önkormányzatok járási kirendeltségei valósították meg. Ezt váltotta fel a központi kormányzatnak közvetlenül alárendelt határrendőrség, illetve a határvonal őrzésében egyre nagyobb szerepet kapott csendőrség.

A határőrizeti modell módosulása tekintetében tehát nem csupán arról volt szó, hogy az önkormányzati szervezeteket a központi államhatalom közvetlen irányítása alatt álló szervezetek váltották fel, hanem a fejlesztések során egyre nagyobb súlyt kapott a magyar határőrizetben a katonailag szervezett őrtestület, azaz a Magyar Királyi Csendőrség.⁵⁰

A magyar rendvédelem egésze tekintetében is hasonló folyamat zajlott le. A korabeli koncepciót — mely szerint a rendvédelem derékhadát az önkormányzati rendőrségek alkották és a központi államhatalomnak közvetlenül alárendelt érendvédelmi testületeket csak olyan szakterületeken (pénzügyőrség), illetve exponált földrajzi térségekben (Budapest, Fiume) hoztak létre, ahol ettől nem volt célszerű eltérni — az önkormányzati rendőrség nyilvánvaló alkalmatlansága miatt, e szisztémát a kétpólusú rendvédelmi modell váltotta fel 1881-től a Magyar Királyi csendőrség felállításával. Nyilvánvalóvá vált azonban az is, hogy a magyar érendvédelmi modell további fejlesztésre szorult a városi őrendőrségek államosítása által. Ezt a lépést azonban az I. világháború kitörése miatt már nem tudta megvalósítani a magyar állam.⁵¹ **(V.sz. melléklet)**

Az I. világháborúba a Magyar Királyság úgy lépett be, hogy a nemzeti rendvédelem két fő pillére közül a rendőrségi pillér meglehetősen ingatag volt. Ez a rendvédelmi rendszer képtelen volt a háború miatt megnövekedett feladatok színvonalas ellátására. A rendőrségektől és a csendőrségtől ugyanúgy behívtak személyeket mint az élet más területéről, sőt számos csendőr és rendőr önként jelentkezett harctéri szolgálatra. Különösen a csendőröket tekintette a haderő kívánatosnak, mivel képzettségükből és életmódjukból fakadóan kiválóan alkalmasak voltak alegységparancsnok, különösen szakasz-, és század-parancsnoki beosztások ellátására. A katonai szolgálatot teljesítő csendőröket és rendőröket pedig testületüknél a harctéri szolgáltra kevésbé alkalmas póttartalékosokkal pótolták, akiknek viszont fogalmuk sem volt a rend fenntartásának fortélyairól és fizikailag sem bírták azt az igénybevételt, amit az elődeik nyújtottak a rendvédelmi testületeknél. Ebben a helyzetben valóban mellékes körülménynek tekinthető, hogy — az általános anyagihiányból fakadóan — a rendvédelmi szervezetek egyenruhautánpótlását csak a tábori szürke egyenruhával tudták megvalósítani és a rendvédelmi testületek fegyvereit, ahol egyáltalán rendelkeztek rendszeresített fegyverrel, lecserélték az ellenséges haderőtől zsákmányolt fegyverekre. A magyar rendvédelem szétagoltsága és az a körülmény, hogy éppen azt a személyi állományt, azaz a Magyar Királyi Csendőrség tagjainak jelentős részét hívták be harctéri szolgálatra, amely a leghatékonyabb tevékenységet fejthette volna ki a hátszágban, jelentősen legyengítette a magyar rendvédelmet, amely a közbiztonság romlásához vezetett.⁵²

A magyar rendvédelmet — a katonai határőrizetre való áttérés kivételével — összességében felkészületlenül érte a háborús rendvédelem. Erre a legjobb példa, hogy a Magyar Királyi Csendőrség létszáma 12 000 fő volt, ebből a létszámból kellett a háború időszakában megvalósítani a magyar állítású alakulatok tábori csendőri szolgálatát. Mozgósítás esetében azonban az Osztrák-Magyar Monarchia 450 000 fős haderejének a létszámát 1 500 000 főre növelték. A magyar állítású alakulatok körében pedig 22 000 főnyi tábori csendőri szolgálati tevékenységet ellátó személy vált szükségessé.⁵³

Ez a helyzet oda vezetett, hogy a haderő — a hátszági rend fenntartása érdekében — 1918-ban már alakulatokat jelölt ki a hátszágban működő rendvédelmi testületek megsegíté-

sére, illetve az Osztrák-Magyar Monarchia felbomlásakor rendkívül tarka szervezetek jöttek létre a legyengült magyar rendvédelem feladatköreinek az ellátására. Ez a helyzet pedig nem akadályozta, hanem inkább elősegítette a magyarországi tanácsköztársaság létrejöttét.⁵⁴

A háborús időszak azonban tulajdonképpen „csupán” felerősítette a magyar rendvédelmi modell gyenge pontjait nevezetesen azt a sajátosságát, hogy a rend fenntartásának teendőit mérsékelt létszámmal valósította meg. Békeidőben ez nem jelentett gondot, mivel csapaterős karhatalmi feladatok ellátására rendelkezésre állt a haderő, ugyanúgy mint ahogyan a dualizmus időszakát megelőző korokban is. Ekkor még nem akadályozta a haderő esetenkénti karhatalmi célzatú igénybe vételének a lehetőségét olyan doktréner felfogás, amely csupán a külső támadás elleni védelemre kívánja korlátozni a véderőt. A kortársak teljesen természetesnek tartották, hogy a csapaterős karhatalmi tevékenységet a haderő alakulatai hajtsák végre. A magyar rendvédelmi struktúra tulajdonképpen alkalmatlan is volt a csapaterős karhatalmi tevékenység végzésére. A magyar rendvédelmi testületek nem rendelkeztek a feladatkörre specializált szervezeti egységekkel. A Magyar Királyság rendvédelmi szervezeti közül egyedül a Magyar Királyi Csendőrség volt alkalmas — a személyi állomány kiképzettségéből és felszereltségéből fakadóan — karhatalmi feladatok ellátására. A 12 000 fős testület azonban a Magyar Királyság területén, többé-kevésbé arányosan elosztva, apró szervezeti egységekben (őrsökön) teljesített szolgálatot. Innen csak minimális létszámot lehetett elvonni, minél testesebb karhatalmi erőre volt szükség annál nagyobb körzetből kellett, szinte emberenként összeállítani a karhatalmi alakulatot. Ebből fakadóan a csapaterős karhatalmi teendőket elsősorban a véderő kijelölt alakulatai látták el, akik megfelelő felkészítésben részesültek a feladatok eredményes ellátása érdekében.⁵⁵

A dualizmuskori Magyar Királyság rendvédelmének egyik sajátossága volt — legalább is az Osztrák Császársághoz viszonyítva — a kivételes hatalom gyakorlásának a rendezése. A korabeli Európa szinte valamennyi országában törvényhozással szabályozták a kivételes hatalom témáját. A Magyar Királyságban erre meglehetősen későn, 1912-ben került sor,⁵⁶ a közös haderő vezetésének többszöri sürgetése nyomán jóval azután, hogy az Osztrák Császárságban már több alkalommal törvényi úton szabályozták a témakört. A kivételes hatalomról szóló törvények lényegében a háború időszakában — a harc eredményes megvívása érdekében — a szabadságjogokat korlátozták és azzal összefüggésben az adott ország erőforrásainak a háború érdekében való mozgósítását elősegítő jogszabályok létrehozásának a lehetőségét teremtették meg. E téren Európában lényegében kétféle minta jött létre. A német minta szerint a kivételes hatalom gyakorlásával kapcsolatos jogosultságokat a haderőre ruházták. Ezzel szemben a brit minta szerint a kivételes hatalomból fakadó jogokat és kötelezettségeket a kormány gyakorolta. Az Osztrák-Magyar Monarchia két társországában egymástól eltérő módon szabályozták a témát. Az Osztrák Császárságban a német mintát, a Magyar Királyságban pedig a brit mintát követték. Ebből fakadóan a Magyar Királyságban a rendvédelmi testületek a háború időszakában sem kerültek a haderő alárendeltségébe a hadműveleti területek kivételével. Az erőforrások mozgósítására, a szabadságjogok korlátozására mindenképp sor került, azonban ezek a sarkalatos teendők Magyarországon a polgári kormány hatáskörébe kerültek.⁵⁷

A háború során gyengülő magyar közbiztonság azonban a legyengülő állapotát nem annak köszönhette, hogy a polgári kormány felügyelete alatt maradt, hanem a háborús rendvédelemre fordított elégtelen feltételrendszerből következett. A dualizmuskori magyar rendvédelmi modell alkalmas volt a békeidőszakbeli rendfenntartásra, azonban felkészületlen, illetve hiányosan felkészített volt a háborús időszak rendvédelmére.

Összességében a dualizmuskori magyar rendvédelem vitathatatlan előnye, hogy ekkor jött létre — a polgári magyar állam kiépülésének a részeként — az a kontinentális típusú polgári magyar rendvédelem, amely máig is érezteti hatását. A rend fenntartása tekintetében pedig a háború időszakra vonatkozó tapasztalatanyag keletkezett.

Jegyzetek:

- ¹ URBÁN: *Szabadság és rend. Budapest rendje és rendőrsége 1848-ban.* ; Idem: Az 1848-1849-es szabadságharc rendvédelmi testületei. ; Idem: Tervek és eredmények az 1848/49-es forradalom és szabadságharc idején az önálló magyar rendvédelmi szervek létrehozására.
- ² GALÁNTAI: 16-52.p.
- ³ Nr.150/1849.
- ⁴ ZACHAR: 202-203.p.
- ⁵ Nr.272/1849.
- ⁶ ZACHAR: op.cit. 203.p.
- ⁷ Julis Jacob von HAYNAU tábornagy jobbkeze volt Franz Johann KEMPEN von Fichtenstam a magyar forradalom és szabadságharc leverését követően a magyar hazafiak „felelősségre vonásának” cselekményeiben.
- ⁸ 1867/XII.tc.
- ⁹ CSIZMADIA: 79.p.
- ¹⁰ ZACHAR: op.cit. 204.p.
- ¹¹ PARÁDI: *A magyar rendvédelem története.* 68-96.p.
- ¹² 1870/XLII.tc.
- ¹³ 1871/XVIII.tc.
- ¹⁴ HELLEBRONTH: 14.p.
- ¹⁵ Loc.cit.
- ¹⁶ ZEIDLER: 95.p.
- ¹⁷ *Miliárschematismus für das Kaiser und Königliche Heer.*
- ¹⁸ Loc.cit.
- ¹⁹ GALÁNTAI: op.cit. 91-93.p.
- ²⁰ Loc.cit.
- ²¹ FAZAKAS — HEGEDŰS — HENNEL
- ²² 1912/LXVII.tc.
- ²³ PARÁDI: Az államfő testőrségei az Osztrák-Magyar Monarchiában. 155-160.p.
- ²⁴ PARÁDI: A katonailag szervezett őrtestület és a polgári őrtestület. 77-84.p.
- ²⁵ A kiegyezéssel ugyan feloszlatták a birodalmi csendőrségnek a Magyar Királyság területén állomásozó részét, azonban Erdélyben és Horvátországban mégis fennmaradt egy-egy csendőr ezred a haderő részeként. Ezeknek a működése viszont nem állt összhangban a kiegyezési törvényben foglaltakkal, így más a pusztá létük is a politikai csatározások témájává vált. TISZA Kálmán kezdeményezése nyomán a két csendőr ezredet a magyar kormány átvette a közös haderőtől 1876-ban. Az erdélyi csendőr ezred vált a Magyar Királyi Csendőrség létrehozásának kiinduló alapjává, mivel innen kiindulva valósították meg a testület országos kiépítését. 1881/II.tc. ; 1881/III.tc. ; CSAPÓ: 13-19.p.
- ²⁶ PARÁDI: A Magyar Királyi Csendőrség szervezete. 80-86.p.
- ²⁷ Idem: A Magyar Királyi Csendőrség szolgálati tevékenységei. 91-97.p.
- ²⁸ Idem: A polgári magyar állam rendvédelmi testületeinek humán viszonyai 1867-1945. 92-110.p.
- ²⁹ 1872/XXXVI.tc. ; 1881/XXX.tc.
- ³⁰ 1903/VIII.tc.
- ³¹ 1916/XXXVII.tc. a Fiumei Magyar Királyi Állami Rendőrségről.
- ³² TISZA
- ³³ PRESZLY: 11-29.p.
- ³⁴ 1882/X.tc.
- ³⁵ PARÁDI: A polgári magyar állam rendőrségei. 124-134.p.
- ³⁶ Idem: Az Osztrák-Magyar Monarchia magyarországi rendőrségei 1867-1919. 97-100.p.
- ³⁷ BORBÉLY — KAPY: 393-394.p.
- ³⁸ PARÁDI: *A magyar rendvédelem története.* op.cit.
- ³⁹ Idem: A dualizmsukori magyar pénzügyőrség és vámhivatalok. 82-84.p.
- ⁴⁰ Idem: Rendvédelmi testületek a polgári magyar állam időszakában. 121-136.p.
- ⁴¹ CSIZMADIA: op.cit. 200.p.
- ⁴² MEZEY: *A magyar polgári börtönügy kezdetei.* 209-212.p.
- ⁴³ Loc.cit.
- ⁴⁴ 1867/XV.tc. ; 1878/XX.tc. ; 1887/XXIV. ; 1898/I.tc. ; 1908/XII.tc. ; 1917/XVIII.tc.
- ⁴⁵ PARÁDI: *A dualista Magyarország határőrizete 1867-1914.* 6-24.p.
- ⁴⁶ Idem: A dualista Magyarország határőrizeti rendszerének kialakulása. 44-51.p.
- ⁴⁷ Idem: A Magyar Királyi Pénzügyminisztérium határőrizeti feladatai az Osztrák-Magyar Monarchia magyarországi vámhatárain 1867-1914. ; Idem: A Magyar Királyi Csendőrség határőrizeti feladatai 1891-1914.
- ⁴⁸ Idem: Határőrizet és kishatárforgalom a dualizmus alatt és a két világháború között. 42-48.p.
- ⁴⁹ Idem: A polgári magyar állam első határőrizeti szakszerve a Magyar Királyi Határrendőrség 1906-1914. 541-570.p.
- ⁵⁰ Idem: A történelmi Magyarország határőrizeti tapasztalatai. 357-388.p.
- ⁵¹ Idem: A dualizmus közrendvédelmi szerveinek jellemzői és tevékenységük tapasztalatai. 21-27.p.
- ⁵² Idem: A hátsó ország rendvédelme 1914-1918. 108-118.p.
- ⁵³ SZAKÁLY: 13-19.p.
- ⁵⁴ SUBA: 129-132.p.
- ⁵⁵ PARÁDI: Rendvédelem-karhatalom 1867-1945.111-119.p.
- ⁵⁶ 1912/LXIII.tc.
- ⁵⁷ MEZEY: Az első világháború jogi törvényhozói előkészítése: A kivételes hatalomról szóló 1912. évi 63. törvénycikk. 11-18.p.

Jegyzetekben alkalmazott rövidítések:

MONOGRÁFIÁK KISMONOGRÁFIÁK ÉS HASONLÓ JELLEGŰ KÖTETEK

- BORBÉLY — KAPY (37. ;) BORBÉLY Zoltán — KAPY Rezső: (szerk.): *A 60 éves magyar rendőrség 1881-1941*. Budapest, 1942, Halász Irodalmi és Könyvkiadó Vállalat. I.köt. 1-299 p. II.köt. 300-600 p.
- CSAPÓ (25. ;) — CSAPÓ Csaba: *A Magyar Királyi Csendőrség története 1881-1914*. Pécs, 1999, Pro Pannónia Kiadói Alapítvány. 186 p. HU-ISBN 963 90 7940 5. /Pannónia Könyvek./ HU-ISSN 0237-4277.
- CSIZMADIA (9.;41. ;) — CSIZMADIA Andor: *A magyar közigazgatás fejlődése a XVIII. századtól a tanácsrendszer létrejöttéig*. Budapest, 1976, Akadémia Kiadó. 560 p. HU-ISBN 963 05 0713 7.
- FAZAKAS — HEGEDŰS — HENNEL (21. ;) — FAZAKAS László — HEGEDŰS Ernő — HENNEL Sándor: *A Szent Korona őrzése. A koronaőrök, a koronaőrség*. Budapest, 2002, Heraldika. 286 p. HU-ISBN 963 92 0402 1.
- GALÁNTAI (2.;19.;20. ;) — GALÁNTAI József: *A Habsburg-monarchia alkonya. Osztrák-magyar dualizmus 1867-1918*. Budapest, 1985, Kossuth Kiadó. 386 p. 963 09 2589 3.
- HELLEBRONTH (14.;15. ;) — HELLEBRONTH Kálmán: *A magyar testőrségek névkönyve 1760-1918*. Budapest, s.a. Stádium. 543 p.
- MEZEY (42.;43. ;) — MEZEY Barna: *A magyar polgári börtönügy kezdetei*. Budapest, 1995, Osiris. 230 p. HU-ISBN 963 83 8488 3. /Jogtörténeti Értekezések./ HU-ISSN 0134-0026.
- PARÁDI: *A magyar rendvédelem története*. (11.;38. ;) — PARÁDI József et. al. (szerk.): *A magyar rendvédelem története*. Budapest, 1996², Osiris. 367 p. HU-ISBN 963 04 7958 3.
- PRESZLY (33. ;) — PRESZLY Lóránd: *A Magyar Királyi Csendőrség története 1881-1919*. Budapest, 1920, Honvédelmi Sajtóvállalat. 142 p.
- SZAKÁLY (53. ;) — SZAKÁLY Sándor: *A magyar tábori csendőrség története 1938-1943*. Budapest, 2000², Ister. 173 p. HU-ISBN 963 92 4324 8.
- TISZA (32. ;) — TISZA Miksa: *Magyarország rendőrségeinek története a legrégebb időktől 1912-ig*. Igló, 1913, Szepesi Lapok Nyomda. 327 p.
- URBÁN: *Szabadság és rend. Budapest rendje és rendőrsége 1848-ban*. (1. ;) — URBÁN Aladár: *Szabadság és rend. Budapest rendje és rendőrsége 1848-ban*. Budapest, 2015, Argumentum. 243 p. HU-ISBN 978 963 44 6710 6.

TANULMÁNYOK

- MEZEY: Az első világháború jogi törvényhozói előkészítése: A kivételes hatalomról szóló 1912. évi 63. törvénycikk. (57. ;) — MEZEY Barna: Az első világháború jogi törvényhozói előkészítése: A kivételes hatalomról szóló 1912. évi 63. törvénycikk. 11-18.p. In ÁDÁM János — SEGES Vladimír — PALLAI László et al. (szerk.): *Első világháború a Kárpátokban. Prvá svetová vojna v karpatoch. Перша світова війна в карпатах*.] Eperjes, 2016, Eperjesi Egyetem. 336 p. SK-ISBN 978 805 55 1717 9.
- PARÁDI: A dualista Magyarország határőrizeti rendszerének kialakulása. (46. ;) — PARÁDI József A dualista Magyarország határőrizeti rendszerének kialakulása. *Beliügyi Szemle*, XXX.évf. (1982) 10. sz. 44-51.p. HU-ISSN 0133-6738.
- PARÁDI: A polgári magyar állam első határőrizeti szakszerve a Magyar Királyi Határrendőrség 1906-1914. (49. ;) — PARÁDI József: A polgári magyar állam első határőrizeti szakszerve a Magyar Királyi Határrendőrség 1906-1914. *Hadtörténelmi Közlemények*, CI.évf. (1986) 3.sz. 541-570. p. HU-ISSN 0017-6540.

- PARÁDI: A Magyar Királyi Csendőrség határőrizeti feladatai 1891-1914. (47.): — PARÁDI József: A Magyar Királyi Csendőrség határőrizeti feladatai 1891-1914. *Hadtörténelmi Közlemények*, CIII.évf. (1988) 1.sz. 56-92.p. HU-ISSN 0017-6540.
- PARÁDI: A Magyar Királyi Pénzügyminisztérium határőrizeti feladatai az Osztrák-Magyar Monarchia magyarországi vámhatárain 1867-1914. (47.): — PARÁDI József: A Magyar Királyi Pénzügyminisztérium határőrizeti feladatai az Osztrák-Magyar Monarchia magyarországi vámhatárain 1867-1914. *Hadtörténelmi Közlemények*, CIV.évf. (1989) 2.sz. 177-196.p. HU-ISSN 0017-6540.
- PARÁDI: A dualizmus közrendvédelmi szerveinek jellemzői és tevékenységük tapasztalatai. (51.): — PARÁDI József: A dualizmus közrendvédelmi szerveinek jellemzői és tevékenységük tapasztalatai. *Rendvédelem-történelmi Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, II.évf. (1992) 3.sz. 21-28.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 1991. november 19.-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történelmi Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történelmi tudományos konferenciasorozatnak a „*Tradíció és korszerűség*” című III. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI: A dualizmus kori magyar pénzügyőrség és vámhivatalok. (39.): — PARÁDI József: A dualizmus kori magyar pénzügyőrség és vámhivatalok. *Rendvédelem-történelmi Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, VIII.évf. (1998) 9.sz. 82-85.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 1997. szeptember 23-án, Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történelmi Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történelmi tudományos konferenciasorozatnak a „*Gazdasági rendvédelmünk a XIX-XX. században.*” című IX. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI: Határőrizet és kishatárforgalom a dualizmus alatt és a két világháború között. (48.): — PARÁDI József: Határőrizet és kishatárforgalom a dualizmus alatt és a két világháború között. *Rendvédelem-történelmi Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, X.évf. (2000) 11.sz. 42-53.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 1999. április 20-án Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történelmi Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történelmi tudományos konferenciasorozatnak a „*Szabad mozgás a Kárpát-medencében*” című XI. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI: A történelmi Magyarország határőrizeti tapasztalatai. (50.): — PARÁDI József: A történelmi Magyarország határőrizeti tapasztalatai. 357-388.p. In MEZEY Barna (szerk.): *Eckhart Ferenc emlékkönyv*. Budapest, 2004, Gondolat Kiadó. HU-ISBN 963 95 0086 0. /Jogtörténelmi értekezések, 28./ HU-ISSN 0134-0026.
- PARÁDI: Az Osztrák-Magyar Monarchia magyarországi rendőrségei 1867-1919. (36.): — PARÁDI József: Az Osztrák-Magyar Monarchia magyarországi rendőrségei 1867-1919. *Rendvédelem-történelmi Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XI.évf. (2005) 13.sz. 97-104.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 2000. március 19.-én, Párizsban hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történelmi Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történelmi tudományos konferenciasorozatnak a „*A közbiztonság közös európai örökségünk*” című XIII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI: A polgári magyar állam rendőrségei 1867-1945. (35.): — PARÁDI József: A polgári magyar állam rendőrségei 1867-1945. *Rendvédelem-történelmi Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XX.évf. (2011) 23.sz. 124-143.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 2009. október 9-én Budapesten hangzott el, a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történelmi Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történelmi tudományos konferenciasorozatnak a „*A kiegyezéstől az ezredfordulóig felszámolt országos hatáskörű magyar rendvédelmi testületek.*” című XXIII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

- PARÁDI: A polgári magyar állam rendvédelmi testületeinek humán viszonyai 1867-1945. (28.;) — PARÁDI József: A polgári magyar állam rendvédelmi testületeinek humán viszonyai 1867-1945. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XIX. évf. (2010) 22. sz. 92-114. p. A tanulmány korábbi változata 2008. október 10.-én Budapesten hangzott el, a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „*Másfél évszázad rendszerváltozásainak hatásai a nemzeti rendvédelmünkre*” című XXII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI: A Magyar Királyi Csendőrség szervezete. (26.;) — PARÁDI József: A Magyar Királyi Csendőrség szervezete. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XXI.évf. (2011) 24.sz. 80-90.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 2009. december 3-án Budapesten hangzott el, a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferencia-sorozatnak „*Csendőrség Ausztria-Magyarországon, illetve Ausztriában és Magyarországon 1849-2005*” című XXIV. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI: A Magyar Királyi Csendőrség szolgálati tevékenységei. (27.;) — PARÁDI József: A Magyar Királyi Csendőrség szolgálati tevékenységei. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XXI.évf. (2011) 24.sz. 91-99.p. HU-ISSN 1216-6774.
- PARÁDI:Rendvédelem-karhatalom 1867-1945. (55.;) — PARÁDI József: Rendvédelem-karhatalom 1867-1945. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XX.évf. (2011) 24.sz. 111-123.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 2009. október 9-én, Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a „*A kiegyezéstől az ezredfordulóig felszámolt országos hatáskörű magyar rendvédelmi testületek.*” című XXIII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI: Az államfő testőrségei az Osztrák-Magyar Monarchiában. (23.;) — PARÁDI József: Az államfő testőrségei az Osztrák-Magyar Monarchiában. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XXIII.évf. (2013) 27-28-29-30.sz. 155-160.p. HU-ISSN 1216-6774.
- PARÁDI: Rendvédelmi testületek a polgári magyar állam időszakában. (40.;) — PARÁDI József: Rendvédelmi testületek a polgári magyar állam időszakában. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XXIII. évf. (2013) 31-32-33-34.sz. 121-146.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 2014. február 21-én, Budapesten hangzott el, a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos szimpozion-sorozatnak „*A kivételes hatalom és a közbiztonság*” című XIV. szimpozionján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI: A hátország rendvédelme 1914-1918. (52.;) — PARÁDI József: A hátország rendvédelme 1914-1918. In SZIDIROPULOSZ Archimédész (szerk.): *Trianoni Szemle Évkönyv*. VII. évfolyam. Budapest, 2015, Trianoni Kutatóintézet Közhasznú Alapítvány. 311 p. HU-ISSN 2060-2502.
- PARÁDI: A katonailag szervezett őrtestület és a polgári őrtestület. (24.;) — PARÁDI József: A katonailag szervezett őrtestület és a polgári őrtestület. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XXV.évf. (2015) 43-44-45-46.sz. 77-84.p. HU-ISSN 1216-6774.
- SUBA (54.;) — SUBA János: Karhatalom szervezése a Magyar Királyi Honvédségben 1918-ban. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XXII.évf. (2012) 25.sz. 129-136.p. HU-ISSN 1216-6774.
- URBÁN: Az 1848-1849-es szabadságharc rendvédelmi testületei. (1.;) — URBÁN Aladár: Az 1848-1849-es szabadságharc rendvédelmi testületei. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, I.évf. (1991) 1.sz. 7-16.p. HU-ISSN 1216-6774.

- URBÁN: Tervek és eredmények az 1848/49-es forradalom és szabadságharc idején az önálló magyar rendvédelmi szervek létrehozására. (1.;) — URBÁN Aladár: Tervek és eredmények az 1848/49-es forradalom és szabadságharc idején az önálló magyar rendvédelmi szervek létrehozására. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidi Ordinis)*, II.évf. (1992) 3.sz. 11-20.p. HU-ISSN 1216-6774.
- ZACHAR (4.;6.;10.;) — ZACHAR József: Az osztrák rendvédelmi modell történelmi gyökerei. szabadságharc idején az önálló magyar rendvédelmi szervek létrehozására. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidi Ordinis)*, IX.évf. (1999) 10.sz. 202-206.p. HU-ISSN 1216-6774.
- ZEIDLER (16.;) — ZEIDLER Sándor: Testőrségi rendfokozatok a polgári magyar állam időszakában. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XXV.évf. (2015) 47-48-49-50.sz. 95-100.p. HU-ISSN 1216-6774. 98.p. 8.sz.jegyzet.

SEMATIZMUSOK

- Miliárschematismus für das Kaiser und Königliche Heer. (17.;18.;) — Miliárschematismus für das Kaiser und Königliche Heer. [Császári és Királyi Haderő katonai sematizmusa.] Bécs, 1898, Kaiserlich- Königlich-Hoff- und Staatsdruckerei. 13079 p.

REGISZTRÁLT KÉZIRATOK

- PARÁDI: *A dualista Magyarország határőrizete 1867-1914.* (45.;) — PARÁDI József: *A dualista Magyarország határőrizete 1867-1914.* Bölcsészdoktori disszertáció (ELTE BTK). Kézirat. Budapest, 1985. 162 p.

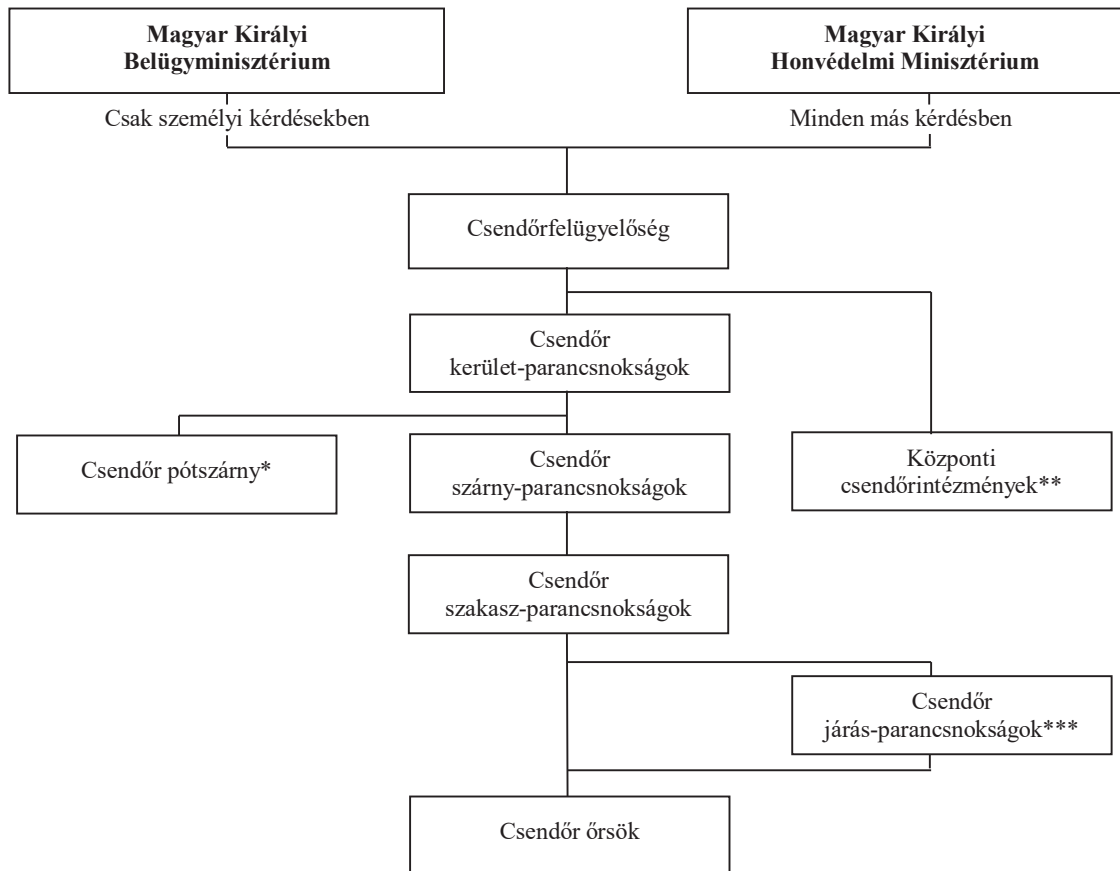
JOGSZABÁLYOK

- 1867/XII.tc. a Magyar Korona országai és az Ő Felsége uralkodása alatt álló többi országok között fennforgó közös érdekű viszonyokról, s ezek elintézésének módjáról. (8.;) — 1867/XII.tc. a Magyar Korona országai és az Ő Felsége uralkodása alatt álló többi országok között fennforgó közös érdekű viszonyokról, s ezek elintézésének módjáról.
- 1867/XV.tc. (44.;) — 1867/XV.tc. a magyar korona országai Ő Felsége többi királyságai és országai közt kötött vám- és kereskedelmi szövetségről.
- 1870/XLII.tc. (12.;) — 1870/XLII.tc. a köztörvényhatóságok rendezéséről.
- 1871/XVIII.tc. (13.;) — 1871/XVIII.tc. a községek rendezéséről.
- 1872/XXXVI.tc. (29.;) — 1872/XXXVI.tc. Buda-Pest fővárosi törvényhatóság alakításáról.
- 1878/XX.tc. (44.;) — 1878/XX.tc. a magyar korona országai Ő Felsége többi királyságai és országai közt kötött vám- és kereskedelmi szövetségről.
- 1881/II.tc. (25.;) — 1881/II.tc. a csendőrség legénységi állományának kiegészítéséről.
- 1881/III.tc. (25.;) — 1881/III.tc. a közbiztonsági szolgálat szervezéséről.
- 1881/XXX.tc. (29.;) — 1881/XXX.tc. a Budapest-fővárosi rendőrségről.
- 1882/X.tc. (34.;) — 1882/X.tc. a magyar királyi csendőrség által, a törvényhatósági joggal felruházott városok kül- és belterületein való teljesítendőkről.
- 1887/XXIV.tc. (44.;) — 1887/XXIV.tc. az 1878/XX.tc.-be iktatott vám-és kereskedelmi szövetség meghosszabbításáról.
- 1898/I.tc. (44.;) — 1898/I.tc. a vám- és kereskedelmi viszonyoknak és ezekkel összefüggő némely kérdésnek a rendezéséről.

- 1903/VIII.tc.
(30.)) — 1903/VIII.tc. a határrendőrségről.
- 1908/XII.tc.
(44.)) — 1908/XII.tc. a kölcsönös kereskedelmi és forgalmi éviszonyoknak és az Ő Felsége uralkodása alatt álló többi országokkal való szabályozása tárgyában Budapesten 1907. október hó 8.-án kötött szerződés beczikkelyezéséről.
- 1912/LXIII.tc.
(56.)) — 1912/LXIII.tc. a háború esetére szóló kivételes intézkedésekről.
- 1912/LXVII.tc.
(22.)) — 1912/LXVII.tc. a képviselőházi őrség felállításáról.
- 1916/XXXVII.tc.
(31.)) — 1916/XXXVII.tc. a Fiumei Magyar Királyi Állami Rendőrségről.
- 1917/XVIII.tc.
(44.)) — 1917/XVIII.tc. a kölcsönös kereskedelmi és forgalmi viszonyoknak Ő Felsége uralkodása alatt álló többi országokkal való ideiglenes szabályozása iránt 1917. év november hó 18.-án kötött szerződés beczikkelyezéséről.
- Nr.150/1849.
(3.)) — Nr.150/1849. Kaiserliches Patent, vom 4. marz 1849, [Császári pátens, 1849. III. 4.] Kaiserliches Patent, die Reichsver-fassung für das Kaiserthum Österreich enthaltend. [Császári pátens, a birodalmi alkotmány az Osztrák Birodalom és részei számára.]
Reich- Gesetz- und Regierungsblatt, [Birodalmi törvény- és kormánylap] II.évf. (1850) 151-165.p.
- Nr.272/1849.
(5.-)) — Nr.272/1849. Kaiserliche Verordnung vom 8. Juni. 1849. womit die Errichtung einer Gendarmerie im ganzen Umfange des österreichischen Kaiserthums nach den angetragenen Grundzügen genehmigt wird. [Császári rendelet, mellyel az Osztrák Birodalom teljes területére kiterjedő hatáskörű csendőrség állítatik fel.]
Reichs – Gesetz – Blatt für das Kaiserthum Österreich, [Birodalmi Törvénylap az Osztrák Császárság számára] (1849) 297.p.

Mellékletek jegyzéke:

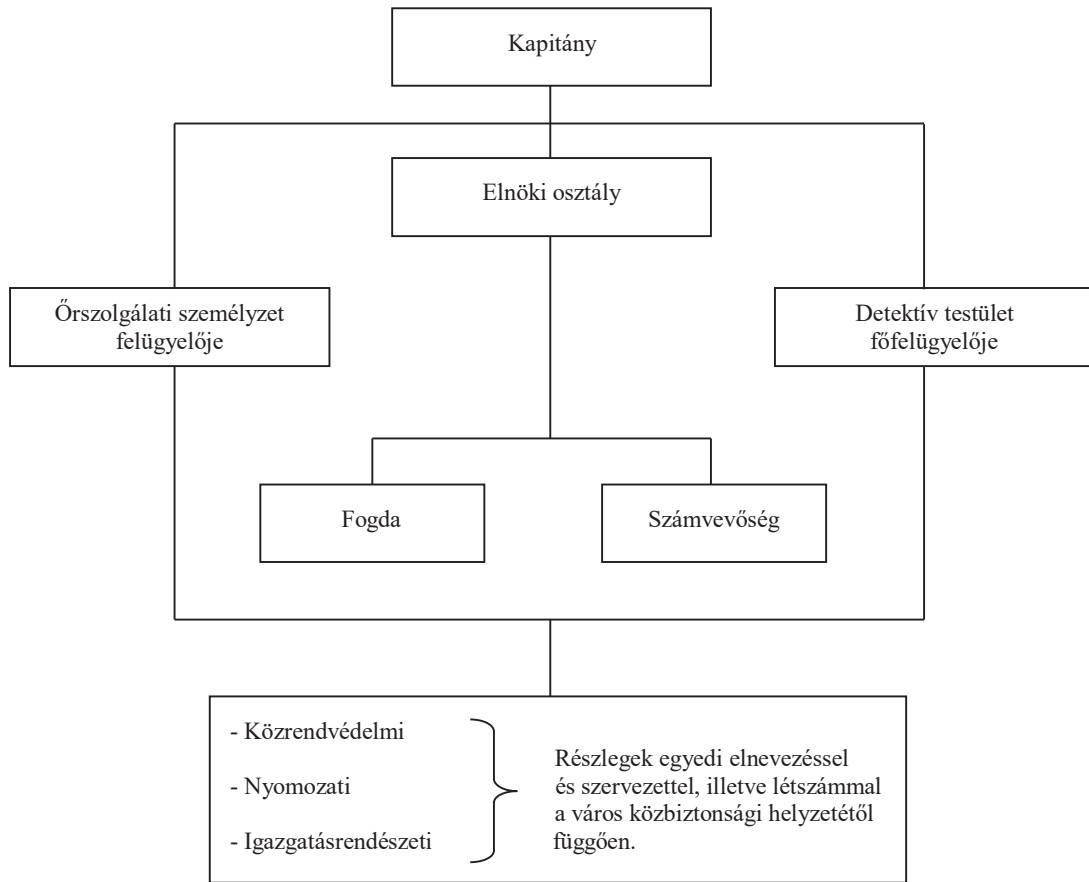
- I.sz. melléklet
A Magyar Királyi Csendőrség szervezeti felépítése 1913.
- II.sz. melléklet
A városi rendőrségek szervezeti felépítése.
- III.sz. melléklet
A Magyar Királyi Pénzügyőrség szervezeti felépítése.
- IV.sz. melléklet
A Magyar Királyi Határrendőrség szervezeti felépítése.
- V.sz. melléklet
A Magyar Királyság területén működő fegyveres rendvédelmi őrtestületek személyi állományának létszáma és egymáshoz viszonyított aránya a századelőn.

A Magyar Királyi Csendőrség szervezeti felépítése 1913.**Megjegyzések :**

* Központi csendőrintézmények pl.: anyagraktár, iskola, központi pótlóidomító osztály stb.

** A csendőr pótzárny nem rendelkezett működési területtel, nem látott el közbiztonsági szolgálatot. Ide a háttértevékenység (gazdálkodás, képzés stb.) tartozott.

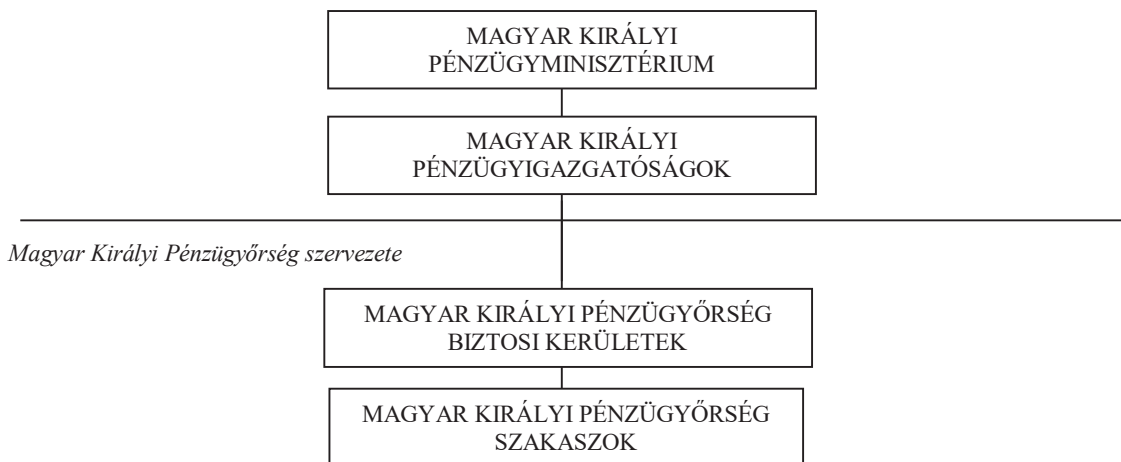
*** A századfordulón a járásparancsnokságok alárendeltségében, járásörmasterségeket hoztak létre a nyomozómunka végzésére.

A városi rendőrségek szervezeti felépítése.

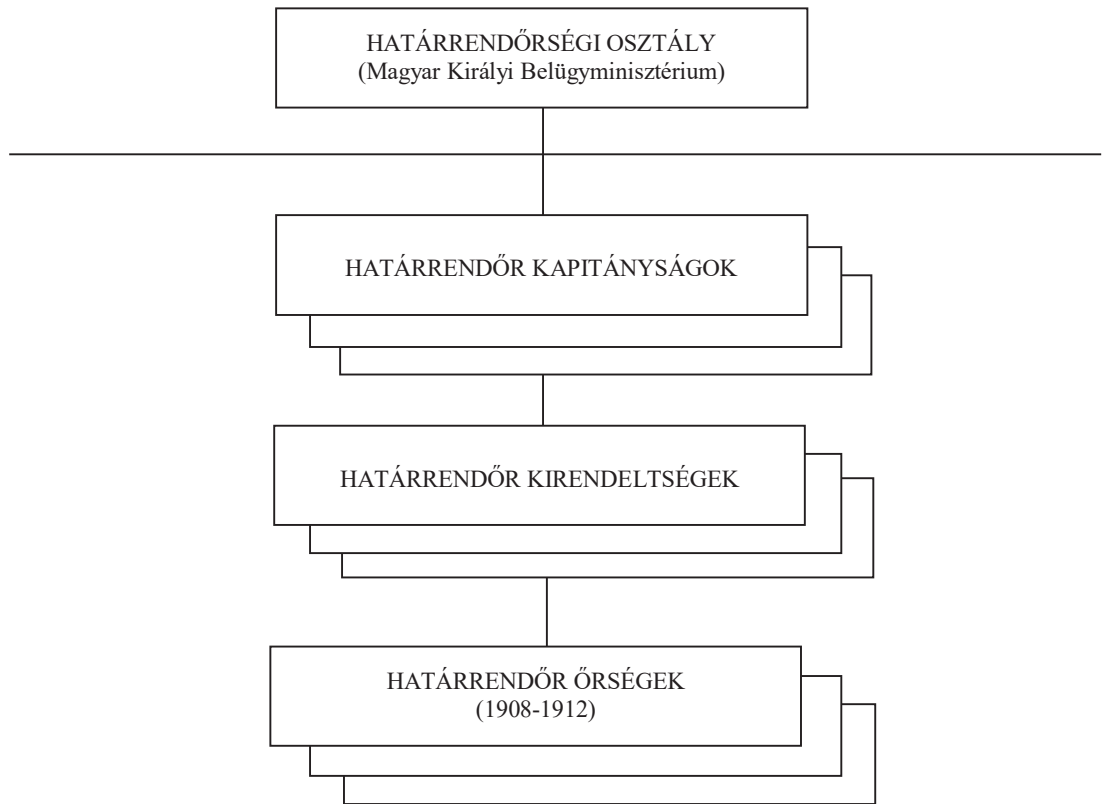
Forrás ! PARÁDI József et. al. (szerk.): *A magyar rendvédelem története.* 68-71.p. + 73-77.p. Budapest, 1996², Osiris. 367 p. HU-ISBN 963 04 7958 3.

A Magyar Királyi Pénzügyőrség szervezeti felépítése.

Felügyeleti és irányító szervek

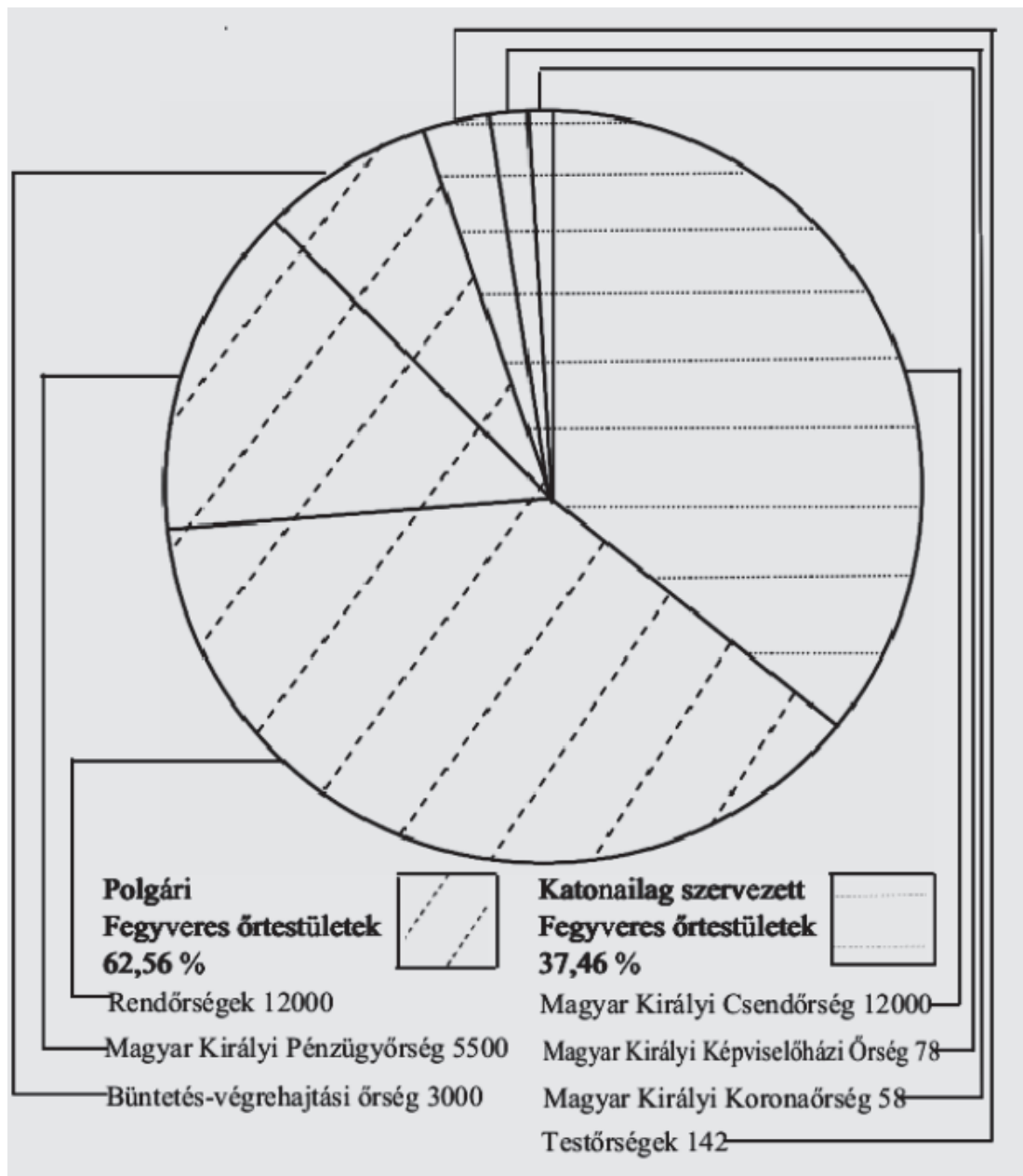

Forrás ! PARÁDI József et. al. (szerk.): *A magyar rendvédelem története.* 12.sz. melléklet. 81.p. Budapest, 1996², Osiris. 367 p. HU-ISBN 963 04 7958 3.

A Magyar Királyi Határrendőrség szervezeti felépítése.

V.sz. melléklet

A Magyar Királyság területén működő fegyveres rendvédelmi őrtestületek személyi állományának létszáma és egymáshoz viszonyított aránya a századelőn.

Forrás ! PARÁDI József et. al. (szerk.): *A magyar rendvédelem története.* 68-135.p. Budapest, 1996z, Osiris. 367 p. HU-ISBN 963 04 7958 3.